

האדם מאחורי המגבלה

דף למורה

מה אנו רואים כאשר ניצב בפנינו אדם עם מגבלה? בשנים האחרונות יש ניסיון לחולל שינוי בהסתכלות שלנו על בני אדם עם מגבלות באמצעות השפה. נהוג לומר "אדם עם מגבלה", "אדם עם לקות" וכדומה. מה פשר האמירה הזו? יש ניסיון באמצעות השפה להטביע חשיבה הרואה את האדם הניצב בפנינו כמכלול: קודם כל אדם ככל אדם עם תכונות אופי, עם שאיפות עם חלומות. בנוסף, אותו אדם מתמודד גם עם מגבלה. מה המשמעות של אותה התמודדות עם המגבלה ואיך היא משליכה על האדם כמכלול? מקורות יהודיים אלו שנציג בפני התלמידים מובילים אותנו לחשיבה על היחס לאנשים עם מוגבלויות ועל היכולת שלנו כחברה לראות אותם כאנשים עם כוחות ויכולות, כמנהיגים, כעמיתים וכחלק בלתי נפרד מן החברה ולהפנות את המראה כלפי עצמנו ולבחון את המגבלות של כל אחד ואחד מאתנו.

משה רבנו: מנהיג דגול ואדם עם מגבלה

שמות פרק ב (א-יח) משה רבנו מתבגר ויוצא אל אחיו:

(יא) ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו:

(יב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול:

(יג) ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך:

(יד) ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר:

(טו) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר:

(טז) ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן:

(יז) ויבאו הרעים ויגרשום ויקם משה ויושען וישק את צאנם:

שאלה: בפסוקים אלו מתוארים שלושה אירועים שבהם היה מעורב משה. מהם שלושת האירועים? אילו תכונות של משה באות לידי ביטוי בשלושת המקרים שתוארו?

מהפסוקים למעלה ראינו שמשה, הנסיך שגדל מנותק מאחיו בבית פרעה הראה רגישות לסבלו של האחר ויכולת לעשות מעשה. המדרש מספר לנו שאותו משה, הוא אדם בעל מום, אדם עם מגבלה כבר מילדות:

וכן בת פרעה מגדלת מי שעתיד ליפרע מאביה... והיו שם יושבין חרטומי מצרים ואמרו מתייראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתיד ליטול מלכות ממך. מהם אומרים להורגו מהם אומרים לשורפו. והיה יתרו יושב ביניהן ואומר להם: הנער הזה אין בו דעת, אלא בחנו אותו והביאו לפניו בקערה זהב וגחלת, אם יושיט ידו לזהב יש בו דעת

והרגו אותו, ואם יושיט ידו לגחלת אין בו דעת ואין עליו משפט מות. מיד הביאו לפניו ושלח ידו ליקח הזהב ובא גבריאל ודחה את ידו ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון

שמות פרק ד פסוקים (י-טז) משה במפגשו מול הקב"ה בסנה:

(י) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִכִּי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁם גַּם מֵאֵז דְּבָרְךָ אֶל עַבְדְּךָ כִּי כָבֵד פִּה וְכָבֵד לְשׁוֹן אֲנִכִּי:

(יא) וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שֵׁם פִּה לְאָדָם אוּ מִי יְשׁוּם אֵלֶם אוּ חֲרָשׁ אוּ פֶקַח אוּ עֹר הֲלֹא אֲנִכִּי ה':

(יב) וְעַתָּה לֶךְ וְאֲנִכִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר:

(יג) וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח:

(יד) וַיַּחַר אֵף ה' בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְיֶה אִתְּךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ וְרָאךָ וְשָׁמַח בְּלָבוֹ:

(טו) וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו וְשָׁמַתְּ אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאֲנִכִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְעִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:

(טז) וְדַבַּר הוּא לֶךְ אֶל הָעָם וְהִיָּה הוּא יְהִי לְךָ לְפִה וְאַתָּה תְהִיָּה לוֹ לְאֱלֹהִים:

שאלות : איך משה רואה את המגבלה שלו? האם הוא מאמין ביכולת שלו להנהיג למרות המגבלה? מה עונה לו ה'? מהו הפתרון שהוא מציע לו? מה המשמעות לכך שאדם קרוב אליו מסייע לו בתפקיד המנהיגות?

למורה: משה רבנו הדגים יכולת לראות בסבלו של האחר ולמחות נגד העוול הנעשה לו במעשים. הוא זוכה לקבל תמיכה מן הסביבה הקרובה שלו שתאפשר לו למצות את הפוטנציאל שלו כמנהיג למרות המגבלה. משה רבנו בסופו של דבר מצליח גם בכוחות עצמו. הוא מקבל ביטחון בתפקידו כמנהיג ונואם בפני העם פעמים רבות כמתואר במקרא ללא עזרתו של אהרון למרות אותה מגבלה שאיתה התמודד.

יחס דומה ליחס המבוטא בפסוקים אלו מובא בספר חסידים:

"אם יפלא בעיניך על אותן המגמגמין בלשון וקורין לח' ה' ולש' ס' ולק' ט' ולר' ד' איך מתפללים? או איך קוראים בתורה ואומרים דבר שבקדושה כשמגיעים ל"נפשנו חכתה" – לא נמצאו מחרפים ומגדפים? אל תתמה על החפץ, כי בוראינו אשר הוא בוחן לבות, אינו שואל כי אם לב האדם אשר יהיה תמים עמו ואחרי שאינו יודע לדבר כעניין מעלה עליו כאלו אומר יפה"

ספר חסידים מייחס לבורא יכולת לראות ללב האדם. אנו יכולים לנסות כאנשים שנבראו בצלם ללכת בדרכיו של הבורא ולנסות אף אנחנו לראות מעבר למגבלה ולהסתכל על אישיותו של האדם שקיימת מעבר למגבלה שאותה אנו רואים.

דברים ל"ג פסוק י', סיכום מנהיגותו של משה:

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים

למרות מעמדו הגבוה כל כך נאמר גם:

במדבר י"ב פסוק ג'

והאיש משה ענו מכל אדם אשר על פני האדמה

שאלה: מה לדעתכם על פי המקורות השונים שראינו עיצב את דמותו של משה גם כאדם ענו מכל אדם?

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כ עמוד א

תנו רבנן: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז.

מעשה שבא רבי אלעזר בן רבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו, והיה רכוב על חמור ומטייל על שפת נהר, ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה.

נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר.

אמר לו: שלום עליך רבי! ולא החזיר לו.

אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האיש! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך?

אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית.

כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו: נענית לך, מחול לי! –

אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית.

היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו.

יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי!

אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? –

אמרו לו: לזה שמטייל אחריך.

אמר להם: אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל. –

אמרו לו: מפני מה? –

אמר להם: כך וכך עשה לי. –

אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא.

אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן.

מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז

שאלות:

1. מיהו "המכוער" בסיפור?
2. שימו לב מי יורד בסיפור ומי עולה?
3. מהו לדעתכם המסר של הסיפור?
4. האם רבי אלעזר למד משהו מן המפגש?

למורה: ישנם מקורות רבים שבהם חכמינו זיכרונם לברכה מתייחסים במילה מכוער להתנהגות ולא למראה, לדוגמא:

בבלי כתובות דף קה עמוד א

והתניא: מכוער הדיין שנוטל שכר לדון

ילקוט שמעוני תהילים:

מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר והיו לו עשרה בנים מאשה אחת ששה זכרים וארבע נקבות ובכל יום היה מתפלל ומשתטח ומלחך עפר בלשונו כדי שלא יבא אחד מהם לידי עברה ולידי דבר מכוער

הדרישה של אדם להיות רך כקנה מבטאת את היכולת להיות גמיש בהסתכלות שלך על אדם אחר. גמישות זו מאפשרת לאדם לראות מעבר לאותה מגבלה או פגם חיצוני שנראה בפניך ברגע הראשון.

קבלת פנים של הרבי מילובעוויטש לחיילים עם נכות

בהזדמנות מיוחדת לפני כשלושים שנה נקבצו ובאו קבוצת נכי מערכות צה"ל, לבית מדרשו של הרבי מילובעוויטש, והרבי קיבלם בשמחה ומאור פנים והעריף עליהם שפע מילים חמות וברכות לכל טוב גשמי ורוחני, ובין השאר הרבי כינה אותם בתואר "מצויני צה"ל", ולא בתואר נכים, והרבי הסביר, שאין זה לעג, אלא להיפך: הפגיעה באברי הגוף מעוררת כוחות ותעצומות נפש, להגביר את פעילות הנשמה והכוחות הנפשיים.

שאלה: לדעתו של הרבי מילובעוויטש, האם אדם יכול להפיק גם דברים חיוביים מתוך מגבלה? האם ניתן להכליל אמירה זו על כל קושי או מגבלה שאנו ניצבים בפניהם?

מגבלה: עניין של נקודת מבט?

מדרש רבה, בראשית, נ"ג, י"ד

קומי שאי את הנער ויפקח את עיניה. אמר רבי בנימין: הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם, מן הכא (מכאן): "ויפקח אלהים את עיניה ותלך ותמלא את החמת". הדא אמרת: מחוסרת אמנה (אמונה) היתה:

שאלה: רבי בנימין היה "סגי נהור" כלומר אדם עם עיוורון. מהו המסר שהוא מנסה להעביר באמירה זו?

סיפור נוסף להרחבת מסר זה:

ברכות נ"ח א

תרגום:

רב ששת סגי נהור היה (עיוור). היו כולם הולכים לקבל פני המלך וקם רב ששת והלך איתם. פגש אותו איש צדוקי. אמר לו: הכדים השלמים הולכים לנהר לשאוב מים, אבל שברי הכלים למה ילכו?

אמר לו: חכה וראה שאדע יותר ממך

חלף גדוד ראשון. כאשר נשמע רעשם אמר לו הצדוקי עכשיו בא המלך.

אמר לו רב ששת: לא בא

חלף גדוד שני. כאשר נשמע רעשם אמר לו הצדוקי עכשיו בא המלך.

אמר לו רב ששת: לא בא המלך

חלף השלישי בשקט. אמר לו רב ששת: ודאי עכשיו בא המלך.

אמר לו ההוא הצדוקי, מנין לך?

אמר לו מלכות הארץ כעין מלכות הרקיע שכתוב: "צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה" (מלכים א' יט, י"א- י"ב)

כשבא המלך פתח רב ששת ובירך אותו

אמר לו אותו צדוקי: מה שלא ראית, אתה מברך?

ומה היה עליו על אותו צדוקי? יש אומרים: ניקרו עיניו ויש אומרים שרב ששת נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות.

מקור אחרון זה דן בברכת כוהנים שבו הכוהנים עומדים בפני העם בבית הכנסת מרימים את כפיהם ומברכים אותם:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכח סעיף ל

מי שיש לו מום בפניו או בידי, כגון שהם בזהקניות או עקומות או עקושות לא ישא את כפיו, מפני שהעם מסתכלין בו. והוא הדין למי שיש מומין ברגליו. במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים, וכן מי שרירו יורד על זקנו, או שעניו זולפות דמעה, וכן סומא (עיוור) באחת מעיניו, לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו ואפילו הוא סומא בשתי עיניו. וכל ששהה בעיר ל' יום, מקרי (נקרא) דש בעירו; ודוקא בעירו, אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת, ושהה שם ל' יום, לא. ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה, חשוב דש בעירו בל' יום.

שאלות:

1. מה פירוש המילים "דש בעירו"?
2. מדוע כהן עם מגבלה "שדש בעירו", יכול לשאת כפיים?
3. מה משנה ההיכרות עם אדם עם לקות או מגבלה?
4. הכהן צריך לברך את עמו ישראל באהבה. מהי ההדדיות שנוצרת מכך שאנשי העיר לומדים לקבל את הכהן בעל מום?
5. בעקבות מקור זה חשבו: כיצד שילוב של אנשים עם מוגבלויות בחברה יכול להשפיע על יחס החברה ובעקבותיה אולי על יחס ההלכה היהודית?

לסיכום: הכרות מקרוב עם אנשים עם מוגבלויות שונות יוצרת פעמים רבות מצב שבו אנו רואים מעבר למגבלה ומסוגלים לראות את האדם כפי שהוא על תכונותיו ויכולותיו השונות. חברה נגישה המאפשרת לאנשים עם מוגבלויות לקחת חלק בכל תחומי החיים מאפשרת להסיר את המחיצות הקיימות והדעות הקדומות ולראות את האדם בלי לשים דגש על המגבלה.